

Practicum psychodiagnostiek

Deel 1: observeren nader bekeken

Hoofdstuk 1: observeren, eenvoudig of toch niet? → pg 3-12

1.1 observeren in het dagelijks leven

Observeren maakt deel uit van de ontwikkeling en het dagelijks leven. → eerste ontmoeting.

Verschillende functies van observeren, verwerft informatie:

- over anderen, waarmee je al dan niet communiceert.
- over relaties en situaties, waarin je al dan niet betrokken bent.
- over jezelf, vnl door middel van zelfobservatie en zogeheten '**afgeleide' observatie**.
Jouw perceptie van hoe anderen zich tegenover jou verhouden, waaruit jij gaat 'afleiden' wat zij over jou denken en voelen.

Observeren in het dagelijkse leven is: subjectief, continu en impliciet persoon-, situatie- en momentgebonden proces van gegevensverzameling.

Professioneel observeren: bewust, welomlijnd en expliciet proces van gegevensverzameling. Afgebakend in een sessie, gedrag van anderen staat centraal, specifieke technieken afgestemd op het doel.

1.2 maar wat is observeren nu precies?

Letterlijk: gadeslaan, in acht nemen of waarnemen.

Definitie observeren: bewust en met aandacht via de zintuigen stimuli in zich opnemen.

→ informatieverwerkingsproces.

→ 4 componenten:

1. op bewuste wijze informatie opnemen
2. aandacht
3. via de zintuigen
4. informatie registreren/opslaan → *perceptie*

Kort: zowel objectieve werkelijkheid (prikkel die zintuigen bereiken) als subjectieve werkelijkheid (wijze van verwerken van prikkels).

1.3 vergelijking professioneel en alledaags observeren

Overeenkomsten:

1. **doel:** zowel alledaags als wetenschappelijk → informatie inwinnen over gedragingen van mensen, interacties, relaties en/of situaties.
2. **Beperkingen:** momentgebonden aandachtsvariaties, eigen persoonlijkheid en ervaring, met blinde vlekken.

Verschillen:

1. **Doel:** professioneel wil betrouwbare en valide gedragsinformatie verzamelen, observatie vraag en leidend tot observatiebesluit. Expliciet, bewust proces ⇔ alledaags observeren (impliciet)
2. **Methode:** professioneel, aan voorwaarden voldoen
3. **Verwerken:** verslag, persoonlijk, begeleidingsplan, evaluatie, ...

Hoofdstuk 2: observeren: waarom, wanneer, wat,.. en hoe? → pg13-32

2.1 waarom observeren?

Om letterlijk en figuurlijk zicht te krijgen op het gedrag van anderen en jezelf.

Ultieme doel: gedragsvoorspelling

Definitie: in beroepscontext: het verzamelen en ordenen van waarneembare gedragsinformatie, hoofdzakelijk via de visuele en aansluitend ook de auditieve waarneming.

Hoofddoel: beschrijvend → beeld schetsen van bepaalde samenhangen tussen gedrag of interacties. Hypothese stellen. NIET: oorzaakgevolg verbanden met zekerheid bepalen.

2.2 wanneer en wat observeren?

Gedrag uit verleden of toekomstig gedrag is niet voor observatie vatbaar!

Het is niet altijd mogelijk om aanwezig te zijn op het juist moment.

→ observatie minder geschikt als je informatie wil over innerlijke processen.

Wel geschikt: informatie over gedrag waar mensen niet bijilstaan, interacties tussen beperkt aantal personen. Bij onmondige personen. Taalverschillen, verbale beperkingen...

2.3 psychologische eigenschappen, gedrag en gedragsobservatie

operationaliseren: werkbaar/meetbaar maken.

centrale vraag: op welk gedragsniveau observeer ik?

2.4 gedragsobservatie op molair niveau

-De waarneming van grote betekenisvolle gedragseenheden bij individuen of groepen.

-Meerdere gedragsselementen, samen onder een bepaald concept/construct onder te brengen.

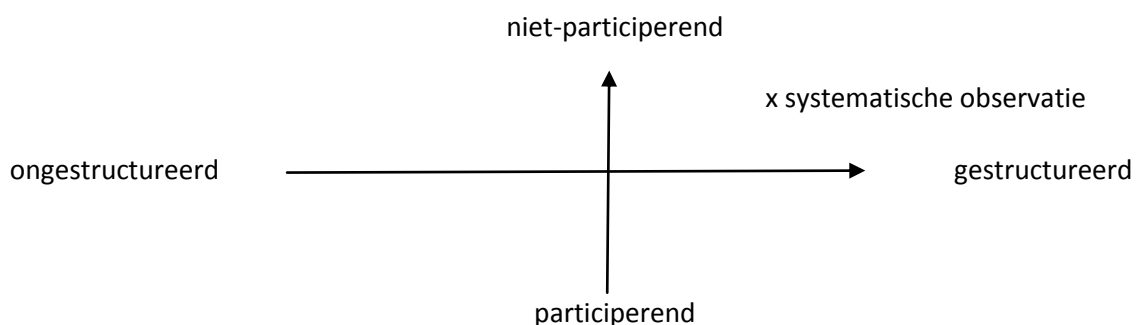
-Analyse/afbakingsproces nodig.

2.5 gedragsobservatie op moleculair niveau

event: het kleinste gedragsselement dat op zich nog een betekenisvol geheel vormt.

Interpretatie: verband leggen met mogelijke verschillende onderliggende psychologische eigenschappen waarnaar ze verwijzen. Hangt samen met context en doel van de observatie.

2.6 hoe observeren?

zie pg 23-26

observator-effect: invloed van jouw zichtbare aanwezigheid als observator, op het gebeuren, het gedrag of de interacties waarover je informatie wil verzamelen.

Sociale wenselijkheid: verondersteld gewenst gedrag wordt meer vertoond. Eigen ziens-/belevingswijze van de geobserveerde speelt centrale rol.

Vrije observatie: gedragingen en concepten waarover je informatie wilt, moet je nog ontdekken. Exploreren van aard.

Systematische observatie: veronderstelt dat je weet wie en wat je wilt observeren en met welk doen. Doel en onderwerp liggen op voorhand vast.

Hoofdstuk 3: gedragsobservatie en het brein → pg 33-67

3.1 selectiviteit van de waarneming

eigenschappen van observatie:

waarnemingsselectiviteit: van alle stimuli kan er slechts een deel worden waargenomen en verwerkt.

Subjectiviteit vd perceptie: de manier waarop het brein stimuli verder bewerkt en interpreteert. Een persoon zal onbewust en automatisch geneigd zijn om nieuwe informatie te integreren in schema's

→ **schema's:** mentale beelden die we vormen van de werkelijkheid.

Subjectiviteit is het resultaat van een 'coherent' samenspel van onderliggende individuele en gemeenschappelijke psychologische eigenschappen.

3.1.1 hoe werkelijk is de werkelijkheid

self-fulfilling prophecy: wat je verwacht zal ook gebeuren. Je eigen gedrag gaat de 'werkelijkheid' beïnvloeden.

3.1.2 waarnemingsblindheid

def: gedragsinformatie wordt onbewust en automatisch weggewerkt wanneer deze niet aan bepaalde impliciete verwachtingen voldoet.

3.2 Cognitieve en emotionele effecten in de waarnemingsselectiviteit

Homeostase: de neiging van de waarneming om automatisch en onbewust bestaande beelden trachten te behouden. Wat je waarneemt wordt bij voorkeur aangepast aan een vertrouwd schema. Het brein zoekt een middenweg tussen assimilatie en accommodatie.

Assimilatie: je hersenen zullen nieuwe waarnemingsgegevens veelal inpassen in vooraf bestaande beelden. De nieuwe informatie versmelt in het eerder gevormde schema over de werkelijkheid.

Accommodatie: wanneer informatie niet meer in een bestaande verwachting past. Het beeld dat je gevormd had ga je aanpassen aan de nieuwe verkregen informatie.

Plezier vs ongemak: de kans dat je bereid bent inspanningen te leveren om je gedrag te wijzigen, is het grootst wanneer je meer nadeel of ongemak ervaart bij dat gedrag, dan voordeel of plezier.

Tipping point: het moment waarop de onbewuste perceptie van de verhouding tussen plezier en ongemak zodanig wijzigt dat je bereid bent om je zienswijze te herzien coherent met de objectieve waarnemingsgegevens.

3.3 je brein, een vaardige dirigent.. met verborgen talent

proprioceptie: de waarneming van innerlijke prikkels.

Voortdurende selectiviteit → integratie van interne en externe prikkels → voortdurende verwerking → kant en klare interpretatie → doelgerichte werking → niet onafhankelijk, wel omgevingsgebonden

Veldafhankelijk: in de perceptie van deelaspecten beïnvloed worden door het totaalbeeld of de omgevingsfactoren.

Veldonafhankelijk: je hebt meer oog voor elk van de gedragselementen afzonderlijk, ongeacht de globale context.

3.4 het visuele waarnemingsproces in één oogopslag pg46-53

prikkels bereiken je zintuigen → van het oog naar het brein → visuele verwerking van hogere orde → interpretatie van de visuele informatie.

3.5 andere zintuigen

categorische auditieve perceptie: kleine wijzigingen in uitspraak worden niet waargenomen.

3.6 aandacht voor aandacht

zie pg 56, niet zo boeiend

3.7 herinner het geheugen

de verschillende geheugenfuncties: schema pg 58!

Kortetermijngeheugen: onmiddellijke opslag van visuele informatie.

Langetermijngeheugen: langdurige bewaring van de bewerkte waarnemingsprikkel.

Visuele codering: proces waarbij visuele waarnemingsprikkel als beeld in het geheugen worden opgeslagen. → **Auditieve codering** (auditieve prikkels volgens zelfde principe)

Semantische codering: gedragsstimuli worden niet al beeld of geluid opgeslagen, maar naargelang hun globale betekenis.

Episodisch geheugen: gerelateerd aan een gebeurtenis, helpt herinneren aan iets wat je gedaan hebt.

Semantisch geheugen: algemene informatie over de wereld.

Procedurele geheugen: maakt het mogelijk te weten HOE je moet handelen.

3.8 tijdelijke waarnemingsbeperkingen

pg 63, niet zo boeiend

Hoofdstuk 4: cognitieve en emotionele bias in gedragsobservatie → pg 69-84

4.1 heuristiek van de subjectiviteit van de waarneming

Heuristiek: verwijst hier naar de informatieverwerkingsstrategieën die bepalen op welke manier je, onbewust en automatisch, gedragsinformatie interpreteert. Zie figuur pg 69

Een degelijk begrip van de manier waarop heuristiek gedragsobservatie beïnvloedt, veronderstelt dan ook:

- kennis van gedeelde informatieverwerkingsstrategieën
- inzicht in het eigen, individuele functioneren

4.2 cognitieve bronnen van bias: processen, effecten en bijsturing

4.2.1 Primacy- en recency-effecten

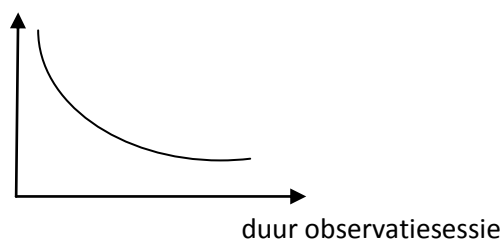
Primacy-effect: zorgt ervoor dat tijdens een gebeurtenis/interactie, zoals een gesprek, vooral de eerste gegevens in detail zijn opgeslagen.

Recency-effect: maakt dat je de laatste (meest recente dus) gegevens van een observatieperiode 'beter' of meer gedetailleerd zal onthouden.

→ als je bvb een uur ongestructureerd observeert (dus niet opschrijven), is de kans groot dat je enkel de start en het einde nog goed gaat onthouden. Alles wat daartussen valt dreigt te versmelten tot 1 indruk (= minimale vertekening) of gewoon vergeten te worden (= maximale vertekening).

Verband geheugen-duur observatiesessie:

Geheugen: mate van herinnering & detail

→ de mate van systematiek in de observatie moet toenemen om deze effecten op te vangen. (eerst duidelijk doel vastleggen, kleine intervallen bepalen, ...)

4.2.2 het availability- of toegankelijkheidseffect

def: verwijst naar de toegankelijkheid van gedragskennis uit het geheugen. Theoretische achtergrond heeft hier invloed op. → welk gedrag er al dan niet wordt geobserveerd + hoe ernstig het gedrag wordt ingeschat.

→ bijsturing is nodig, toch zal dit effect nooit volledig kunnen weggewerkt worden.

4.2.3 de logica fout en actor-observatorfenomenen

Logica fout: verwijst naar de neiging om gedragsobservaties die gelijktijdig optreden, te vertalen naar oorzaak-gevolgverbanden, hoewel die eigenschappen in werkelijkheid geheel los van elkaar kunnen staan.

Actor-observatorfenomeen: verwijst naar de neiging van personen om de oorzaak van het eigen gedrag bij externe, situationele factoren te leggen, maar het gedrag van anderen toe te schrijven aan persoonlijkheidskenmerken. (= fundamentele attributiefout)

→ wanneer observator blijkt geeft van in-groep vs uit-groep – interpretaties: effect vergroot. DUS hoe meer verschillen de observator percipieert tussen zichzelf en de geobserveerde personen, hoe sterker dit fenomeen zich zal laten gelden.

4.2.4 leniency, contrast en halo-effecten

Leniency: de neiging om vrienden/bekenden hoger in te schatten op bepaalde (positieve) gedragseigenschappen, dan onbekenden.

Contrastfout: verwijst naar de neiging om anderen tegengesteld aan zichzelf op een bepaalde eigenschap te beoordelen.

Halo-effect: alle eigenschappen bij een persoon te beoordelen volgens een algemene (omgevings)indruk, eerder dan onafhankelijk. → horn-effect (=negatief, halo is positief)

4.2.5 begrippen ex-cursus

Consistentiefout: je houdt vast aan eerste indruk, alles wat verder volgt zal deze bevestigen.

Eenzijdigheid: op één aspect focussen, andere worden vergeten (zowel verbaal als non-verbaal)

Psychologiseren: altijd zoeken naar verklaringen, ook wanneer dit niet nodig is.

Zelfgevoel observator: wat jij belangrijk vindt valt als eerste op.

Centrale tendentie: vermijden van externe oordelen

Angst voor positie: negatieve punten verdoezelen om eigen functie veilig te stellen.

4.3 emotionele bronnen van bias: processen, effecten en bijsturing

- vroege ervaringen, verwachtingen en ervaringsintensiteit.

→ onbewuste geheugenopslag van intense ervaringen heeft wellicht een psychologische signaalfunctie.

Stereotypen: sterk vereenvoudigde schema's, vaak gekoppeld aan negatieve, emotionele ladingen. Ook vaak samen met culturele eigenschappen. Je beschouwt jezelf wel als een uniek individu, maar wist deze persoonlijke eigenschappen uit bij anderen, voor hen onthoud je enkel groepskenmerken.

Projectie: eigenschappen van jezelf aan anderen toekennen.

Groepsdruk: als observator kan het moeilijk zijn je te onttrekken aan de W&N, denk- en voelpatronen die eigen zijn aan de groep waarvan jij deel uitmaakt.

Tunnelvisie: treedt op wanneer bepaalde zienswijzen zo zijn beperkt dat je geen besef en/of aandacht meer hebt voor andere denk- en voelpatronen. (zowel op persoonlijk als op groepsgebied)

→ proces: deze effecten hebben tot doel om de inbedding in een groep te vergemakkelijken en het begrip van sociale situaties te versnellen

bijsturing: mogelijkheid behouden om de figuurlijke 'stap terug te doen'. Afstand nemen van de context...

4.4 cultuur, het zelf en de anderen

Onderschatten: wanneer je weinig oog hebt voor, inzicht in en begrip van de socioculturele eigenschappen van de personen die je observeert, onderschat je deze kenmerken → ook wel cultuurcentrisme genoemd

⇔ **overschatten**

→ bijsturing: culturele competentie verwerven door:

- bewustzijn creëren van cultuurspecifieke gedragskenmerken
- kennis te verwerven van hoe deze kenmerken zich in specifieke situaties uiten
- vaardigheid op te doen in het herkennen van en omgaan met deze kenmerken

Hoofdstuk 5: observeren herzien → pg 85-100

5.1 observatie herzien in face-perspectief

pg 85, herhaling van't vorige

5.2 betrouwbaar en valide observeren

Betrouwbaarheid: verwijst naar de consistentie van observaties. Je stelt de vraag in hoeverre de observatie standvastig is, tussen personen of in de tijd.

Validiteit: verwijst naar de geldigheid van observaties. Je stelt de vraag naar de mate waarin een observatie datgene meet wat ze beoogt te meten.

5.3 betrouwbaarheid nader bekeken

Intrabeoordelaarsbetrouwbaarheid (BBB): de mate waarin éénzelfde beoordelaar standvastig observeert over de tijd.

Interbeoordelaarsbetrouwbaarheid (TBB): de mate waarin verschillende beoordelaars consistent waarnemen wanneer zij eenzelfde gedrag observeren.

Hertest-betrouwbaarheid: de mate waarin eenzelfde gedrag stabiel kan worden waargenomen in de tijd.

Generaliseren: 'veralgemeniseren'; hoe standvastiger het gedrag in de tijd, hoe meer observatiebevindingen kunnen worden gegeneraliseerd naar andere tijdstippen. Hoe groter de variabiliteit, hoe minder je mag generaliseren!

5.4 validiteit nader bekeken

Constructvaliditeit: verwijst naar de mate waarin het geobserveerde gedrag coherent samenhangt. In hoeverre is de observatie een goede weerspiegeling van het vooropgestelde onderwerp?

Reactief effect: personen die weten dat ze geobserveerd worden, neigen hun gedrag op één of andere manier te wijzigen. (bewust/onbewust)

5.5 observatieniveau, betrouwbaarheid en validiteit

pg 96, lees da ff, niet zo belangrijk denk ik

5.6 ethiek en observeren

Deontologie: verwijst naar de beroepscode die van toepassing is in een bepaald praktijkdomein. Legt de verantwoorde handelwijzen en gedragsregels vast.

Ethiek: omvat ook gedragsregels, maar is niet beperkt tot een (beroeps)domein. Is veelal ingebed in sociale en culturele waarden en normen.

Informed consent: toestemming na voorlichting. Houdt het recht in van elke cliënt/patiënt om ingelicht te worden over de beroepsmatige handelingen die met hem of haar gepland worden, evenals de mogelijke risico's en gevolgen die daaraan verbonden zijn.

Deel 2: observeren in de praktijk

Stappenplan op pg 104!

Hoofdstuk 6: een observatie plannen → pg 105-124

6.1 aanvankelijke afbakening: soort vragen en vakkennis

- verkennende vragen, beschrijvende observatie, vergelijkende vragen, .. zie voorbeelden op pg 105-106

6.2 het observatieplan in vijf stappen

1. wat en wie wil ik observeren en waarom?
 2. hoe ga ik observeren?
 3. wanneer en waar ga ik observeren?
 4. hoe kan ik gedrag selecteren?
 5. hoe selecteer ik personen?
- wordt kort uitgelegd pg 108-112, niet de moeite om over te typen ;-)

Ad libitum-observeren: betekent vrij verzamelen van gedrag. Deze verkennende observatievorm is niet systematisch omdat de observator niet volgens een vooraf bepaald geheel van regels selecteert.

Gedrags- of event-sampling: wordt gebruikt als je interesse hebt voor één bepaalde gebeurtenis, geselecteerd uit het gedragsgeheel.

Tijdsampling: de tijdseenheid staat voorop. Is nuttig bij frequent gedrag.

Het tijdstip op het einde van elk interval noemen we het **samplepunt**.

Focus(persoon)-sampling: houdt in dat je gedurende een bepaalde periode alle gedragingen observeert en registreert van één persoon.

Scansampling: omvat het snel achtereenvolgens observeren van verschillende personen in een groep tijdens beperkte, vooraf bepaald tijdsintervallen. Je gaat dus op regelmatige intervallen de volledige te observeren groep gaan 'scannen'. → vooral gebruikt in combinatie met tijdsampling

Hoofdstuk 7: wat precies observeren? De observatieschaal → pg 125-143

7.1 een observatiesysteem

Observatieschaal: ook categorieënsysteem genoemd. Organiseert die specifieke gedragscomponenten die je uit et gedragsuniversum selecteert voor observatie. Voert dus de selectiefunctie verder door.

7.2 bestaande observatieschaal of zelf aan de slag?

Lees pg 127-132

7.3 hoe evalueer ik een observatieschaal?

Criteria:

1. is de schaal afgestemd op het observatiedoel?
2. Zijn de gedragingen objectief omschreven?
3. Is de gedragsindeling homogeen, uitsluitend?
4. Is de schaal volledig

Fysieke indeling: elke rubriek bestaat uit motorische gedragsuitingen. Vaak op een concreet moleculair gedragsniveau. Vergt weinig interpretatie

Consequentie-indeling: brengt gedrag onder afhankelijk van het resultaat of de gevolgen. Niet het gedrag op zich staat voorop in de observatie, maar wel de consequenties die ermee gepaard (lijken te) gaan.

Relationele indelingen: de gedragscomponenten zijn georganiseerd volgens de relaties of interacties die ze weergeven.

→ zie schema op pg 137!!

Homogeniteit: verwijst naar de mate waarin al het gedrag dat je in één rubriek onderbrengt effectief bij elkaar past, ofwel tot éénzelfde begrip behoort.

Hoofdstuk 8: hoe kan ik gedrag meten en registreren? → pg 145-159

8.1 observatieuitvoering

Lezen pg 145

8.2 op welke manier kan ik het observatiegedrag meten?

→ schema pg 146

1. Frequentiemeting

Geeft aan hoe vaak het observatiegedrag voorkomt. Concreet: door middel van turven van het aantal keren dat een gedrag optreedt tijdens de observatiesessie.

2. Duur

Geeft de tijdsduur weer tussen de aanvang en het beëindigen van een specifiek gedrag.

3. Latentie

Meet de tijd die verstrijkt tussen het beëindigen van één gedrag en de aanvang van een volgend gedrag.

Reactie- of responsmeting: gaat na hoeveel tijd verloopt tussen het optreden van één gedrag en de reactie of respons daarop door een andere persoon

Wachttijd: meet hoeveel tijd verloopt tussen het optreden van één gedraging en een volgende gedraging bij dezelfde persoon

4. Patroon

Meet meestal in hoofdzaak in welke volgorde de gedragsonderdelen optreden en eventueel hoe lang ze duren. = kwalitatief

5. Intensiteit

Meet de graad van een gedrag. = minst objectieve meetvorm.

8.3 aan welke voorwaarden moet een gedragsmeting voldoen?

1. Duidelijkheid van het gedragsbegin en –einde

2. Relatieve of proportionele kadering gedragsmeting

3. Meetniveaus

Nominaal, ordinaal of interval tot ratio → pg 152

4. Samengevat → pg 153 lezen

5. Registreren van gedrag

Continue: al het relevante gedrag tijdens de volledige periode van het tijdsample wordt genoteerd.

Discontinue: gedrag wordt enkel geregistreerd op specifieke momenten.

Puntsampling: houdt in dat je alleen registreert of je het gedrag kan waarnemen op het precieze moment van een samplepunt.

0/1 registratie: je noteert eveneens op het tijdstip van het samplepunt maar houdt je rekening met de volledige sampleperiode.

→ schema pg 158

Hoofdstuk 9: goed bekeken, en dan? → pg 161-176

9.1 kanttekening bij het interpreteren en rapporteren van observaties

Pg 161, niet noemenswaardig hier

9.2 van observaties naar resultaten

Observatieresultaat: wanneer een formulering nog geen interpretatie van het gedrag inhoudt. De uitkomst is zuiver kwantitatief beschrijvend weergegeven.

9.3 van resultaat naar interpretatie

Interpretaties: de verhoudingsgewijze waarden die toegekend worden aan de observatieresultaten.

Beschrijvend: je benoemt of kenschetst de kwantitatieve resultaten.

Verklarend: bestaat uit het leggen van verbanden, het maken van vergelijkingen en eventueel het toetsen van veronderstellingen (observatievraag)

9.4 controle op de kwaliteit van de observaties

Percentages of Cohen's Kappa: zijn 2 maten van overeenstemming waarmee inter- of intraobservatorbetrouwbaarheid eenvoudig kan worden gekwantificeerd.

Formule:
$$\frac{\text{aantal overeenstemmende observaties}}{\text{totaal aantal observaties} \times 100}$$

$$K = \frac{P_0 - P_e}{1 - P_e}$$

P_0 = aantal malen overeenstemming
Totaal aantal observaties

P_e = de proportie verwachte overeenstemming, op basis van kans; deze staat gelijk aan:

$$\frac{\text{Rij totaal} \times \text{kolom totaal}}{\text{eindtotaal}}$$

convergente validiteit: verwijst naar de mate waarin de bevindingen die uit je observatie voortvloeien, convergeren met metingen van hetzelfde onderwerp maar via een andere methode.

9.5 observatiebevindingen rapporteren

Elke rapportage (mondeling of schriftelijk) zal je qua vorm en inhoud moeten afstemmen op het observatiedoel en de bestemmingen. Dit doel kan enkel worden gerealiseerd als het verslag verhoudingsgewijze referenties naar waarneembaar gedrag inhoudt!